

Г.В. Гаман,

канд.екон.наук, доцент

ORCID: 0000-0003-0224-4204

М.М. Зінченко,

канд.екон.наук, доцент

ORCID: 0000-0003-3775-8862

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

ПРОФЕСІЯ БУХГАЛТЕРА ТА ЕТИКА ЙОГО ПОВЕДІНКИ

В статті розкрито важливі особливості професії бухгалтера, етичні норми поведінки бухгалтера, суспільні та моральні норми поведінки людей даної професійної групи. Виділені основні завдання етики бізнесу, зокрема розкриті ключові складові положення професійної бухгалтерської етики, які уперше розроблені були в США у вигляді етичного кодексу бухгалтера. Визначено сутність професійної етики бухгалтера і аудитора, як кодексу відповідних правил, які визначають поведінку спеціаліста на робочому місці, а також норми, які відповідають існуючим законодавчо-нормативним актам та службовим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків. Важливе місце в професійній етиці належить розгляду професійної відповідальності спеціаліста у бухгалтерській сфері та сфері аудиту. Авторами відзначається, що актуальним для вітчизняного ринку, дотримуватись і діяти за зарубіжною практикою, де за порушення професійної етики, зокрема кодексу етики професійних бухгалтерів та аудиторів, після їх розгляду спеціальними комітетами, можуть бути позбавлені ліцензії на право практикувати в рамках даної професії. Виділена пріоритетна роль у вихованні висококваліфікованого спеціаліста та дотриманням ними етичних правил належить сфері освіти, зокрема вищим начальним закладам, курсам підвищення кваліфікації, вебінарам, конференціям та ін. Наука, освіта та практичний досвід спеціалістів мають створювати основу професійних знань, професійних навичок та професійних цінностей, етики та ставлення до професії. Зроблено опис професії бухгалтера як однієї із найвідповідальніших професій, адже помилки у фінансових документах можуть нести за собою значні штрафи для власника бізнесу. Описані компетенції та особистісні характеристики бухгалтера в сучасних умовах та реаліях нашого життя.

Ключові слова: бухгалтер, професійна етика, бізнес, аудитор

Вступ. Досягнення високого ступеня довіри до результатів облікових процедур, наданих аудиторських послуг, довіри платників податків до держави й закону залежить від розробки та дотримання професійної етики представниками відповідної професійної діяльності.

Сьогодні вимагає від професійної діяльності бухгалтера, аудитора та податківця особливого контролю та самоконтролю щодо дотримання етичних норм. Особливо це стосується професії бухгалтера, тому, що його робота

пов'язана з підвищеною відповідальністю за результати прийняття рішень та виконаних дій. Високий професійний рівень бухгалтера гарантує отримання довіри від власників бізнесу за виконану роботу та її матеріальну винагороду.

Професія бухгалтера, аудитора формує у здобувачів освіти даної професії, цілісну систему знань із теоретичного оволодіння та набуття практичних навичок щодо використання міжнародних та вітчизняних норм і принципів поведінки та моралі професійних бухгалтерів, аудиторів, визнання відповідальності перед власниками, колективами, суспільством.

Постановка проблеми. Війна, економічна криза, безпека життєдіяльності є першочерговими викликами сьогодення. Бізнес та його людський капітал є основною ланкою забезпечення конкурентоспроможності країни на світовій ніві. Професійна етика бізнесу, працівників різних сфер господарювання є не менш актуальною темою сьогодення, яка потребує сучасного аналізу.

Аналіз останніх досліджень. Розгляд питань професійної етики та визначення важливості професії бухгалтера займалось чимало науковців та практиків [1-3; 5-7; 9; 10]. Зокрема, Паул Джайджайрам розглядав основні етичні чинники бухгалтерського обліку, як належну практику та стандарт професіоналізму [10]. Ігор Караваєв розкривав топ-10 правил бізнес-етики, якими нехтують в Україні, не приділяючи важливу роль етиці бухгалтерського обліку [3]. Проте аналіз сучасних реалій та їх вплив на ефективність діяльності бізнесу потребує більш детального дослідження саме професії бухгалтера та етики його поведінки.

Викладення основного матеріалу. Взагалі етика є філософською дисципліною, що вивчає мораль, суспільні норми поведінки, звичаї, сукупність моральних правил певної суспільної чи професійної групи. Більшість великих компаній мають свої кодекси етики та етику ведення бізнесу, яка сприяє дотриманню системи загальноетичних норм всіх учасників бізнесу, з дотриманням законодавчих норм у сфері трудових відносин, їх правил поведінки, взаємодії та спілкування.

Серед основних завдань етики бізнесу доцільно відзначити: дослідження теоретичних проблем моралі бізнесу, зокрема розгляд питань моральних аспектів; виявлення етичних вимог, які висуваються як до власника, так і до його трудового колективу; розроблення механізму з питань морального виховання та самовиховання [2].

Професія професійного бухгалтера є суспільно значущою, що має на увазі визнання і прийняття на себе обов'язку діяти в суспільних інтересах. До професійного співтовариства бухгалтерів суспільство включає клієнтів, роботодавців, службовців, професійні об'єднання бухгалтерів, фінансове співтовариство, а також інших осіб, які покладаються на об'єктивність, незалежність, чесність професійних бухгалтерів з метою забезпечення впорядкованого ведення комерційної діяльності. Тому обов'язки професійного бухгалтера не зводяться виключно до задоволення потреб окремого клієнта або роботодавця. Діючи в суспільних інтересах, професійний бухгалтер зобов'язаний дотримувати і підкорятися вимогам Кодексу етики професійних бухгалтерів і аудиторів.

Уперше положення професійної бухгалтерської етики розроблені в США в 1987 р. Американська асоціація бухгалтерів прийняла етичний кодекс бухгалтера, який час від часу переглядається. Його основні положення:

- 1) бухгалтер, перш ніж приступити до виконання своїх обов'язків, повинен ретельно вивчити роботу попередника;
- 2) якщо попередник вже не працює, до нього потрібно звернутися з письмовим запитом;
- 3) якщо ознайомлення з фінансовими документами показує, що роботодавець порушує або може порушити чинне законодавство, бухгалтер повинен відмовитися від пропозиції (роботи);
- 4) бухгалтер не в праві вимагати від адміністрації знання і розуміння того, що він робить;
- 5) бухгалтер не може вимагати від роботодавця підвищення по службі;
- 6) прибутки роботодавця не можуть включати частку для головного бухгалтера, тобто бухгалтер не може отримувати премію або доплату за фінансові результати, які він сам вивів;
- 7) бухгалтер не повинен радити роботодавцю, як здійснити і приховати сліди свого злочину;
- 8) за спотворення звітності роботодавець і бухгалтер несуть солідарну відповідальність;
- 9) бухгалтер зобов'язаний регулярно підвищувати свою професійну кваліфікацію та ін.

Вважається, що наявність кодексу зміцнює статус бухгалтера і збільшує попит з боку роботодавців на його працю.

Аудит, поряд з бухгалтерією, ревізією, контролем, став помітним явищем сучасного економічного життя. Кваліфіковані аудитори, як і бухгалтери - порівняно високо оплачувані фахівці на ринку праці. Аудитор опирається у своїй діяльності на довіру до нього клієнтів і користувачів бухгалтерської звітності. Бізнес, підприємці, організації, установи вибирають і запрошують кваліфікованого, об'єктивного аудитора, який користується довірою акціонерів і всіх інших осіб, що цікавляться бухгалтерською інформацією. Ряд обов'язкових вимог і обмежень в діяльності аудитора визначається в законодавчих актах, які складають правові основи аудиторської професії.

Отже, професійна етика бухгалтера і аудитора - це певний кодекс відповідних правил, які визначають поведінку спеціаліста на робочому місці, а також норми, які відповідають існуючим законодавчо-нормативним актам та службовим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків.

Важливим залишається ще розгляд професійної відповідальності спеціаліста. Зокрема, при розгляді професійної відповідальності варто брати до уваги професійну честь, гідність і справедливість, тобто службові і моральні вимоги до певного виду діяльності. Професійна етика обґрунтовує певну систему моральних норм, що регулюють поведінку та взаємини людей у тій чи іншій професійній діяльності.

При здійсненні трудової діяльності лікаря, педагога, юриста, дипломата, керівника будь-якого рівня, більше ніж в якійсь іншій, суспільство бере до уваги не тільки рівень освіти, обсяг спеціальних навичок і компетенцій, а й моральні якості працівника, під якими розуміють стійкі вияви моральної свідомості в поведінці і вчинках. Більш того, у розвинених країнах, де активно діють стандарти

діяльності окремих професій, за порушення професійної етики, після їх розгляду спеціальними комітетами, можуть бути позбавлені ліцензії на право практикувати в рамках даної професії. І це дуже суттєвий індикатор для роботи у майбутньому також. Вважаємо за доцільне використовувати даний підхід і у вітчизняній практиці.

В цілому можна виділити три ключові складові професійної етики, зокрема відносини в трудових колективах і кожного працівника окремо, а також моральні якості особистості працівника, які забезпечують найкраще виконання професійного обов'язку та взаємовідносини усередині професійного колективу.

Важливим елементом розвитку етики бізнесу в Україні стало підписання провідними вітчизняними та міжнародними компаніями, різними організаціями Глобального договору ООН у 2006 році, що став фундаментом для сприяння моральної і соціальної відповідальності бізнесу, джерелами якого є «Загальна декларація прав людини», «Декларація фундаментальних принципів і прав на робочому місці Міжнародної організації праці», «Конвенція ООН проти корупції» [7; 10].

Звичайно є своя специфіка моральних вимог у різних видах трудової і професійної діяльності. Що стосується професійної етики бухгалтера, то всі учасники трудових відносин зобов'язані дотримуватись вимог Кодексу етики професійних бухгалтерів Міжнародної федерації бухгалтерів [8].

Професійна етика бухгалтера – це норми поведінки бухгалтерських працівників, яких мають дотримуватись усі представники даної професії. Знання та компетенції застосовувати етичні принципи настільки ж важливі, як і знання стандартів фінансової звітності [2; 5; 6]. Проте етика це не стандарти, а скоріш підґрунтя до якісних послуг, яким будуть довірять всі.

Окрім існуючих стандартів, кодексів, норм, виховання і етичної поведінки, здійснюється різноманітні заходи на різних рівнях управління. Зокрема, у пресі та спеціальних ділових виданнях регулярно наводяться приклади неетичної поведінки працівників та підприємств, пропагуються високі етичні стандарти ділової поведінки, значна увага звертається на розгляд конфліктів етичного характеру, даються поради, як доцільно поводитись у різних ділових ситуаціях з врахуванням етичних стандартів. Дотримання професійної етики бухгалтером сприяє ефективній роботі підприємства та налагодженню сприятливого морального клімату в колективі [2].

Пріоритетна роль у вихованні висококваліфікованого спеціаліста лежить на плечах освіти, зокрема вищих навчальних закладах, курсах підвищення кваліфікації та ін. На нашу думку, даний процес має починатись ще з школи, коли дитині роз'яснюють, що таке етика, мораль, вміння спілкуватись з однолітками та педагогами, бути чесним, відповідальним за свої вчинки та сумлінно виконувати поставлені задачі, звичайно ж відповідно до віку дитини. Вища школа покликана давати системні знання про професійну сферу діяльності, її специфіку, має формувати особистісні якості спеціаліста. Закладене зерня змалку, швидше принесе свої плоди, у вигляді дотримання етики спілкування з колегами, керівництвом, сформувати критичне мислення з умінням слухати інших тощо. Наука, освіта та практичний досвід спеціалістів мають створювати основу професійних знань, професійних навичок та професійних цінностей, етики та ставлення до професії.

Недосконалість державного регулювання в сфері бухгалтерського обліку, криза моральних норм та низький рівень впливу культури та релігії на професійну діяльність в українському суспільстві сприяють зниженню довіри та престижу бухгалтерської професії [5; 6]. Оскільки існує можливість нехтувати нормами чинних нормативних актів виникає потреба у формуванні нових механізмів регулювання підвищення відповідальності бухгалтера перед суспільством, яким на сьогодні є професійна етика.

Враховуючи сучасні реалії розвитку вищої освіти, її місце і роль у житті людини, його суспільно-політичному діяльності, професійному зростанні, проблеми взаємовпливу вищої освіти і економіки, доцільно розглядати професійну етику, як важливу складову навчального процесу.

Логічним розвитком такого підходу є нове трактування пріоритетності розвитку бухгалтерської професії, що характеризується підвищенням інтелектуального і освітнього рівня. Саме нові ідеї, як складова інформаційних ресурсів, один із таких факторів, що постійно впливає на розвиток людини і суспільства в цілому. Використання цього впливу дасть змогу задіяти духовні, інтелектуальні, організаційні, матеріально-фінансові ресурси України для розв'язання невідкладних проблем часу. Оскільки поняття професійних цінностей та етики є дуже важливими для майбутніх професійних бухгалтерів, викладання цієї теми може бути виділене в окремий предмет. Студенти повинні розуміти, що цінності, етика та ставлення пронизують усю діяльність професійних бухгалтерів та сприяють впевненості та довірі на ринку праці. Тому, при вивченні предмета з професійних цінностей та етики доречно використовувати активні методи навчання, зокрема ситуаційні приклади, рольові ігри, обговорення вибраних статей щодо фінансового шахрайства, аналіз реальних ділових ситуацій, які передбачають етичні дискусії. Традиційні методи навчання, розраховані на відносно стабільну навчальну інформацію для виховання професійної етики на сучасному етапі є мало ефективними. Доречно проведення семінарів чи лекцій за участю лекторів із професійним досвідом вирішення конфліктів, що сприятиме кращому розумінню етичних наслідків. Професійна етика покликана також дати рекомендації щодо розкриття причин деформації морально-професійної свідомості, і шляхів, методів її викорінення. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що сенс і призначення професійної етики пов'язані з гуманізацією суспільної праці. Закладені в традиційних морально-професійних кодексах, кодексах честі лікаря, юриста, педагога, журналіста, державного службовця та ін., гуманістичні імперативи мають загальнолюдське значення [9].

Професія бухгалтера одна з найвідповідальніших професій. Адже саме у руках цих спеціалістів знаходиться документація з фінансової частини кожного бізнесу і помилки у яких можуть дуже дорого коштувати бізнесмену.

Бухгалтер - це не лише про дебет з кредитом, а про вимоги від спеціаліста максимальної зосередженості та уваги. Саме бухгалтери займаються нараховуванням зарплати, готують та відправляють звітність до податкової служби, стежать за фінансовими потоками, слідкують за виробничими витратами, проводять інвентаризацію та обробляють документацію, пов'язану з фінансами підприємства. До компетенцій головних бухгалтерів відносять розробку для підприємства облікової політики, форм внутрішньої звітності, що керують роботою бухгалтерської служби. Нерідко додатково на людей цієї професії

лягають обов'язки по веденню управлінського обліку або обліку за міжнародними стандартами.

Професійний бухгалтер має професійний обов'язок дотримуватись фундаментальних принципів. Однак можуть траплятися випадки, коли виникає конфлікт між його відповідальністю перед власником та професійним обов'язком дотримання фундаментальних принципів. Щоб бути хорошим бухгалтером, потрібно володіти допитливістю і прагненням до вивчення нового. Оновлення законодавства відбувається дуже часто, і щоб бути в курсі важливих змін, потрібно багато читати професійної літератури і відвідувати навчальні семінари. З іншого боку, важливо вміти відстоювати інтереси підприємства, бути справедливим, стресостійким. Бухгалтер – професія, яка передбачає спілкування з представниками податкової інспекції, позабюджетних фондів. Для цього потрібні твердість характеру і емоційна стабільність.

Висновки. Прозора і надійна система облікової інформації зроблена високопрофесійним бухгалтером має стати ключем до ефективної роботи бізнесу, сприяти створенню здорового ділового середовища, що стимулюватиме до розвитку інновацій і конкурентоспроможності нашої країни на світовій арені, а особливо це актуально в умовах відбудови нашої економіки, країни після перемоги у цій непростій війні.

Список літератури:

1. Бралатан В.П. Професійна етика. Навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 252с.
2. Гаман Г.В. Професійна етика бухгалтера: сутність та умови виникнення. *Економіка, фінанси, облік та право: тенденції, виклики, перспективи*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 6.09.2022 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2022. 71 с. С.35-37.
3. Караваєв І. ТОП-10 правил бізнес-етики, якими нехтують в Україні. Юридична газета online. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshetop10-pravil-biznesetiki-yakimi-nehtuyut-v-ukrayini.html> (дата звернення: 28.12.2021)
4. Кодекс етики працівників підрозділу внутрішнього аудиту, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 29.09.2011 р. № 1217 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1195-11#Text> (дата звернення: 28.12.2021)
5. Кулинич М.Б., Скорук О.В. Професійна етика бухгалтера, аудитора та податківця: конспект лекцій. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 113 с.
6. Мервенецька В.Ф. Етичні аспекти бухгалтерської професії. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2016. № 3. С. 27 – 34.
7. Метелиця В.М. Міжнародні підходи до регулювання бухгалтерської професії. *Облік і фінанси*. 2013. № 3(61). С. 35-47.
8. Міжнародний кодекс етики професійних бухгалтерів. 2018 рік. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/kodex_et.pdf (дата звернення: 20.12.21)
9. Ямборко Г.А. Професійне забезпечення розвитку обліку: етика і мораль бухгалтера. *Облік і фінанси АПК*. <https://magazine.faaf.org.ua/profesiynne-zabezpechennya-rozvitku-obliku-etika-i-moral-buhgaltera.html> (дата звернення: 28.12.2021)

10. Paul Jaijairam Ethics in Accounting. *Journal of Finance and Accountancy*. URL: https://www.researchgate.net/profile/Paul-Jaijairam/publication/321167489_Ethics_in_Accounting/links/5a12cef4aca27287ce2a9b50/Ethics-in-Accounting.pdf (дата звернення: 20.12.2021)

References:

1. Bralatan, V.P. (2011). *Profesiyna etyka*. [Professional ethics]. Kyiv: Tsentr navchal'noyi literatury. 252 s.
2. Haman, H.V. (2022). Profesiyna etyka bukhhaltera: sutnist' ta umovy vynyknennya. [Professional ethics of an accountant: essence and conditions of occurrence]. *Economics, finance, accounting and law: trends, challenges, prospects: a collection of abstracts of reports of the international scientific and practical conference* (Poltava, September 6, 2022). P. 35-37.
3. Karavayev, I. TOP-10 pravyl biznes-etyky, yakymy nekhuyut' v Ukraini. [TOP-10 rules of business ethics that are neglected in Ukraine]. Yurydychna hazeta online. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/top10-pravil-biznesetiki-yakimi-nekhuyut-v-ukrayini.html> (access date: 12/28/2021)
4. Code of ethics for employees of the internal audit unit, approved by the Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 29.09.2011 No. 1217 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1195-11#Text> (access date: 12/28/2021)
5. Kulynych, M.B., Skoruk, O.V. (2022). Profesiyna etyka bukhhaltera, audyтора ta podatkovitsya. [Professional ethics of an accountant, auditor and tax official]. Luts'k: Volyns'kyy natsional'nyy universytet imeni Lesi Ukrayinky. 113 s.
6. Mervenets'ka, V.F.(2016). Etychni aspekty bukhhalters'koyi profesiyi. [Ethical aspects of the accounting profession]. *Bukhhalters'kyy oblik i audit*. № 3. Pp. 27 – 34.
7. Metelytsya, V.M. (2013). Mizhnarodni pidkhody do rehulyuvannya bukhhalters'koyi profesiyi. [International approaches to the regulation of the accounting profession]. *Oblik i finansy*. № 3(61). S. 35-47.
8. International code of ethics of professional accountants. 2018 year. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/kodex_et.pdf (access date: 12/20/21)
9. Yamborko, H.A. Profesiyne zabezpechennya rozvytku obliku: etyka i moral' bukhhaltera. *Oblik i finansy APK*. URL: <https://magazine.faa.org.ua/profesiyne-zabezpechennya-rozvytku-obliku-etika-i-moral-buhgaltera.html> (access date: 12/28/2021)
10. Jaijairam, P. (2017). Ethics in Accounting. *Journal of Finance and Accountancy*. URL: https://www.researchgate.net/profile/Paul-Jaijairam/publication/321167489_Ethics_in_Accounting/links/5a12cef4aca27287ce2a9b50/Ethics-in-Accounting.pdf (access date: 12/20/21)

H. Haman, M. Zinchenko

Accountant profession and ethics of its behavior

The article reveals important aspects of the profession of an accountant, the ethical norms of accountant's behaviour, and the social and moral norms of behavior for individuals in this professional group. The main objectives of business ethics are highlighted, including key components of the professional accounting ethics, which were originally developed in the United States in the form of an ethical code for accountants. The essence of professional ethics for accountants and auditors is defined as a code of

relevant rules that determine the behavior of specialists in the workplace, as well as norms that correspond to existing legislative and regulatory acts and official regulatory documents, professional knowledge, relationships in the team, a deep awareness of moral responsibility for performance professional duties. An important place in professional ethics belongs to consideration of the professional responsibility of a specialist in the field of accounting and auditing. The authors note that it is relevant for the domestic market to adhere to foreign practices, where violations of professional ethics, including the code of ethics for professional accountants and auditors, can lead to the revocation of a license to practice within the profession after review by special committees. The priority role in the education of highly qualified specialists and their compliance with ethical rules belongs to the sphere of education, particularly higher educational institutions, advanced training courses, webinars, conferences, etc. Science, education, and practical experience of specialists should create the basis for professional knowledge, skills, values, ethics, and attitudes toward the profession. The article describes the profession of an accountant as one of the most responsible professions, as errors in financial documents can result in significant fines for business owners. Competencies and personal characteristics of accountants in modern conditions and the realities of our lives are also mentioned.

Key words: accountant, professional ethics, business, auditor

Посилання на статтю

АРА: Haman, H., Zinchenko, M. (2022). Accountant profession and ethics of its behavior. *Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn*, 50 (2), 172-179.

ДСТУ: Гаман Г.В., Зінченко М.М. Професія бухгалтера та етика його поведінки. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2022. № 50 (2). С. 172-179.